

УДК: 35.087.43

БАЛАНЮК Н.Ю., кандидат юридичних наук. Глухівський національний педагогічний університет ім. О. Довженка

ГАЛЯН К.В., студентка 4 курсу навчально-наукового інституту гуманітарної освіти Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ НАГЛЯД ТА КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ

***Анотація.** Про особливості адміністративно-правового нагляду та контролю діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні, а також пропозиції щодо вдосконалення нормативно-правової бази в даній сфері.*

***Ключові слова:** недержавне пенсійне забезпечення, недержавний пенсійний фонд, пенсійна схема (план), механізм адміністративно-правового регулювання діяльності недержавного пенсійного забезпечення, державне регулювання.*

***Аннотация.** Об особенностях административно-правового надзора и контроля деятельности негосударственных пенсионных фондов в Украине, а также предложения по усовершенствованию нормативно-правовой базы в данной сфере.*

***Ключевые слова:** негосударственное пенсионное обеспечение, негосударственный пенсионный фонд, пенсионная схема (план), административно-правовой механизм регулирования деятельности негосударственных пенсионных фондов, государственное регулирование.*

***Summary.** About the features of administrative and legal supervision and control of non-governmental pension funds activity in Ukraine, and also suggestions on the improvement of normative and legal base in this sphere.*

***Keywords:** non-governmental pension system, non-governmental pension funds, pension scheme (plan), the administrative and legal mechanism of non-governmental pension guaranteeing, state regulation.*

Постановка проблеми. Сучасні трансформаційні процеси суспільно-економічного, політичного життя чинять суттєвий вплив на формування механізму державного управління, що в цілому є досить складним і багатоаспектним процесом, крім того, має тенденцію до гнучкості у відповідності зі змінами суспільних інтересів.

Адміністративний аспект державного управління полягає у виконавчій та розпорядчій діяльності, що реалізується виконавчою владою, а також у практичній організації виконання законів, інших нормативних актів, юридичних приписів [1, с. 76].

У більшості розвинутих країн світу діяльність недержавних пенсійних фондів (далі – НПФ) певною мірою регламентується державою. Обов’язково підлягають державній регламентації та державному контролю звітність НПФ щодо фінансової діяльності; тарифні розрахунки та розмір здійснених страхових внесків; якість обслуговування учасників фондів, а також методи визначення відповідальності перед ними.

Аналіз функціонування системи НПФ в Україні, порівняння його зі світовим досвідом функціонування накопичувальних пенсійних фондів, аналіз впроваджених механізмів державного регулювання, виявив проблему функціонування механізму державного регулювання інвестиційної діяльності, вдосконалення інституціональної структури органів державного нагляду та контролю в системі недержавного пенсійного забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні функціонування НПФ у рамках державного контролю та нагляду вперше було досліджено комплексно в роботі І.О. Ткаліча “Правове регулювання діяльності недержавних пенсійних фондів у системі недержавного пенсійного забезпечення України”.

Дослідженню ефективності реформування пенсійних систем у накопичувальні фонди, а також адміністративно-правового механізму нагляду та контролю значну увагу приділяють І.Ю. Горюнов, А.Є. Єфремов, Т.В. Конорева, Є.Г. Крилова, В.І. Мудраков, Л.О. Сетченкова, І.І. Соколов, Н.В. Орлова.

Метою статті є обґрунтування ролі держави у регулюванні діяльності НПФ, що передбачає аналіз статусу, структуру і функції державних органів, які чинять адміністративно-правовий вплив на недержавне пенсійне забезпечення.

Виклад основного матеріалу. Адміністративно-правовий нагляд та контроль за діяльністю НПФ повинен здійснюватися за чітко визначеними напрямками відповідними уповноваженими державними органами та додатково мати різні форми.

Держава регулює відносини в сфері НПЗ, пов’язані із:

- захистом прав учасників системи обов’язкового накопичувального пенсійного страхування;
- адміністративним управлінням діяльністю цих фондів, включаючи отримання, перерозподіл, використання та облік обов’язкових накопичувальних пенсійних внесків і отриманого на них інвестиційного прибутку (збитку);
- управлінням пенсійних коштів (пенсійних активів) цих фондів;
- зберіганням пенсійних активів цих фондів;
- здійснення нагляду та контролю за цільовим використанням коштів таких фондів та проведенням аудиту їх діяльності [2].

Відповідно до світової практики державний нагляд у сфері накопичувального пенсійного страхування може здійснюватися двома методами:

- методом реагування на порушення встановлених законодавством правил функціонування всіх суб’єктів системи накопичувального пенсійного страхування (надалі скорочено називатимемо цей метод “методом реагування”);
- методом запобігання та попередження можливих порушень правил функціонування всіх суб’єктів системи накопичувального пенсійного страхування, які встановлені законодавством (надалі скорочено називатимемо цей метод “методом запобігання та попередження”) [3].

Згідно з українським законодавством систему державного нагляду та контролю за НПФ становлять: Національна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України (Нацфінпослуг) – щодо недержавних пенсійних фондів, страхових організацій, адміністраторів пенсійних фондів; Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) – щодо компаній з управління активами, банківських установ-зберігачів; Національний банк України (НБУ) – щодо банківських установ, що відкривають пенсійні депозитні рахунки; Антимонопольний комітет України щодо дотримання законодавства про захист економічної конкуренції учасниками НПЗ.

Законом України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” на Національну комісію з регулювання ринків фінансових послуг (НКДРРФП) покладено завдання здійснювати державне регулювання сфери недержавного пенсійного забезпечення та нагляд за суб’єктами цієї сфери [4, ст. 21].

НКДРРФП відповідно до Положення про Національну комісію, що здійснює державне регулювання в сфері ринків фінансових послуг України здійснює наступні

основні функції: проведення єдиної та ефективної державної політики у сфері надання фінансових послуг; узагальнення практики застосування законодавства України з питань надання фінансових послуг і внесення пропозицій щодо його вдосконалення; захищає права споживачів фінансових послуг шляхом застосування заходів впливу з метою запобігання порушенням законодавства на ринках фінансових послуг та їх припинення тощо.

До структури Комісії входять п'ять департаментів, директори яких є членами Комісії: Департамент стандартів регулювання та нагляду за фінансовими установами, Департамент реєстрації, ліцензування та дозвільних процедур, Департамент пруденційного нагляду, Департамент тимчасового адміністрування фінансово-кредитних установ та Інспекційний департамент [5].

Відповідно об'єктами державного нагляду виступають НПФ, які за типологічними ознаками можуть бути відкритими, корпоративними та професійними. Згідно до стратегії, яку обирає відкритий недержавний пенсійний фонд, він може проводити агресивну, помірковану та консервативну політику. Тому сутність державного контролю перш за все полягає у встановленні певних вимог до суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення щодо надання ними послуг відповідної якості через систему державної реєстрації, ліцензування, відповідних кваліфікаційних вимог тощо.

До функцій Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг в галузі НПЗ відносяться питання [6, ст. 4]:

- реєстрації пенсійного фонду і видача свідоцтва;
- визначення змісту додаткової інформації до статуту пенсійного фонду та затвердження типових статутів;
- встановлення правил підготовки, вимог до інвестиційної декларації та внесення змін до неї;
- прийняття рішення про ліквідацію пенсійного фонду;
- встановлення додаткових повноважень ліквідаційної фінансової комісії, її складу, порядку утворення, процедури проведення ліквідації кожного окремого пенсійного фонду;
- реєстрація та затвердження типового статуту адміністратора і видача йому ліцензії;
- погодження типового договору про управління пенсійними активами;
- здійснення контролю за рекламою;
- видача сертифікатів фізичній особі на агентські послуги;
- затвердження типової форми пенсійного контракту;
- складання щорічного звіту Кабінету Міністрів України.

Одночасно Нацфінпослуг України разом з іншими органами державного контролю уповноважена організувати та здійснювати перевірки діяльності пенсійних фондів, адміністраторів компаній з управління пенсійними активами, страхової організації, банку-зберігача. Вище перерахованим регуляторним організаціям підзвітні організатори і компанії з управління пенсійними активами.

Мета адміністративно-правового регулювання діяльності НПФ полягає в удосконаленні оптимального механізму захисту пенсійних активів через розмежування та відокремлення активів пенсійного фонду від активів засновників і роботодавців-платників, а також суб'єктів НПЗ, які надаватимуть послуги у цій сфері. Державою встановлені умови диверсифікації пенсійних активів при інвестуванні та внутрішній взаємоконтроль між суб'єктами НПЗ за дотриманням норм законодавства, статуту, відповідних договорів та надання відповідним органам інформації щодо їх порушень.

Держава забезпечує і гарантує вплив учасників НПФ на членство в Раді фонду, проведення засідання Ради фонду, скликання позачергових зборів засновників.

Державні органи уповноважені здійснювати контроль за наявністю системи внутрішньої звітності суб'єктами НПЗ, Ради фонду перед зборами засновників, пенсійного фонду та суб'єктами перед відповідними державними органами; вимагати інформування громадськості про діяльність НПФ шляхом оприлюднення та надання учасникам щорічної безоплатної та платної (на письмовий запит) інформації про стан його пенсійних активів; здійснює загальний нагляд та контроль в сфері НПЗ [7].

Нацфінпослуг розробила та затвердила нормативно-правові акти, віднесені до її компетенції, та які регулюють діяльність суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення.

Даними нормативними актами, передусім, встановлено вимоги до порядку створення та реєстрації недержавних пенсійних фондів, видачі ліцензії адміністраторам недержавних пенсійних фондів та регулювання правовідносини, пов'язаних із цим видом діяльності. Під час розробки нормативно-правових актів враховувалися пропозиції науковців, представників банків, діючих недержавних пенсійних фондів тощо. На сьогодні діють основні нормативно-правові документи для впровадження системи недержавного пенсійного забезпечення, які зареєстровані у Міністерстві юстиції України [8 – 13].

Законом “Про недержавне пенсійне забезпечення” передбачено, що для здійснення контролю за поточною діяльністю пенсійного фонду і вирішення основних питань його роботи утворюється Рада фонду. Для повноцінного її функціонування Нацфінпослуг потрібно ще розробити чималу кількість нормативно-правових документів, але певні моменти створення та діяльності Ради вже врегульовані.

Так, члени Ради, відповідно до Кваліфікаційних вимог до членів рад недержавних пенсійних фондів та фахівців з питань адміністрування недержавних пенсійних фондів, повинні відповідати вимогам до рівня освіти, досвіду практичної діяльності та спеціальних знань, встановлених Нацфінпослуг, що дозволять їм компетентно виконувати покладені на раду пенсійного фонду функції [11, ст. 2].

Призначення на посади членів Ради недержавного пенсійного фонду повинно узгоджуватися з Нацфінпослуг. Цей момент діяльності недержавного пенсійного фонду урегульований Порядком погодження Нацфінпослуг членів Ради недержавного пенсійного фонду, затвердженим розпорядженням Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України [12, ст. 1].

Для погодження членів Ради адміністратор (а у разі його відсутності – засновники) повинен надіслати Нацфінпослуг належно оформлене повідомлення, що містить інформацію про утворення або зміни в складі ради пенсійного фонду та пакет документів, що підтверджують відповідність осіб членів цієї Ради встановленим вимогам.

На сьогодні пройшли державну реєстрацію у Міністерстві юстиції України нормативно-правові акти, якими врегульовано особливості початку здійснення діяльності з адміністрування недержавних пенсійних фондів: Закон України “Про недержавне пенсійне забезпечення”, Розпорядження Нацфінпослуг “Про затвердження Ліцензійних умов провадження діяльності з адміністрування недержавних пенсійних фондів” [9].

Останнім нормативним актом докладно врегульовані вимоги до провадження діяльності з адміністрування недержавних пенсійних фондів відокремленими підрозділами адміністраторів, питання переоформлення, видачі дубліката та анулювання ліцензії.

Слід зазначити, що з боку Нацфінпослуг функціонуванню адміністраторів пенсійних фондів вже сьогодні варто приділяти особливу увагу, оскільки це новий вид діяльності для нашої країни, що носить адміністративно-правовий характер (організація роботи пенсійного фонду, належний облік та контроль за пенсійними коштами й т.д.).

На початок 2014 року Нацфінпослуг розроблено близько 32 основних нормативно-правових документа, що регламентують засади функціонування НПФ, а саме: порядок створення та реєстрації НПФ, видачі ліцензії адміністраторам НПФ та адміністративно-правове регулювання в цій сфері.

Провідною діяльністю органів державного нагляду та контролю є забезпечення безпеки функціонування недержавної пенсійної системи, заснування методів попередження розтрачання та крадіжок пенсійних коштів, а також вирішення питання захищеності активів НПФ. Найголовнішим і найбільш спірним питанням є регулювання органами державного нагляду та контролю інвестиційних цілей та інвестиційної політики пенсійних фондів, обрання портфельної стратегії, вибір інвестиційних інструментів, вимір та оцінка ефективності інвестування. В умовах реформування пенсійної системи вищезазначені заходи є виправданими.

За умови визначення інвестиційної стратегії варто враховувати наступні фактори: для виконання поточних фінансових зобов'язань перед своїми вкладниками надходжень до НПФ та приросту активів повинно бути в повному обсязі; забезпечення доходності активів НПФ на рівні офіційного індексу інфляції.

Автором здійснений аналіз інвестування пенсійних активів 7 українськими НПФ й зроблений висновок, що для забезпечення прибуткової діяльності та збільшення вартості пенсійних активів українські НПФ поступово змінюють пріоритети інвестування з короткострокових фінансових інструментів на довгострокові. Однак доволі високою (хоча і у встановлених законом межах) є вартість коштів, розміщених на депозитних рахунках та в ощадних сертифікатах.

Для збільшення вартості пенсійних активів НПФ, інвестованих у довгострокові фінансові інструменти та активізації їх діяльності на інвестиційному ринку законодавцем було проведено комплекс заходів організаційного та адміністративно-правового характеру з метою захисту пенсійних накопичень вкладників НПФ.

Зокрема, у ст. 51 в редакції Закону України “Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи” від 08.07.11 р. № 1057-IV зазначено, що у разі зменшення протягом останніх 12 місяців чистої вартості одиниці пенсійних активів фонду більш як на 10 відсотків середньозваженого показника зміни чистої вартості одиниці пенсійних активів фонду, якщо це не обумовлено об'єктивними змінами на фінансовому ринку, рада пенсійного фонду зобов'язана протягом десяти робочих днів з дня отримання повідомлення від Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України прийняти рішення про внесення змін до інвестиційної декларації фонду, заміни особи, яка здійснює управління активами такого пенсійного фонду, або про вжиття інших заходів та поінформувати протягом п'яти робочих днів Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України про прийняте рішення [14].

Джерела формування доходу (втрат) від управління активами пенсійного фонду визначаються “Порядком обчислення та обліку прибутку (збитку) від інвестування активів недержавного пенсійного фонду”, який затверджено Розпорядженням Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 02.04.08 р. № 424.

Одним із напрямів здійснення державного нагляду за діяльністю НПФ, зокрема в частині використання активів недержавних пенсійних фондів, є контроль за виконанням зобов'язань перед учасниками фонду – здійснення пенсійних виплат.

Одним із напрямків використання активів НПФ є наступні витрати, пов'язані із здійсненням НПЗ:

- оплата послуг адміністратора, включаючи оплату рекламних та агентських послуг, пов'язаних з функціонуванням пенсійного фонду, та витрат на оприлюднення інформації про його діяльність, передбаченої Законом
- сплата винагороди за надання послуг з управління активами пенсійного фонду;
- оплата послуг зберігача;
- оплата послуг з проведення планових аудиторських перевірок пенсійного фонду;
- оплата послуг торговців цінними паперами, витрат на ведення обліку та перереєстрацію прав власності на активи пенсійного фонду;
- оплата нотаріальних послуг;
- оплата послуг з оцінки об'єктів інвестицій у порядку, передбаченому законодавством;
- оплата послуг, пов'язаних з використанням (експлуатацією) нерухомого майна [15].

На думку авторів, для підвищення ефективності функціонування НПФ, з метою запобігання зменшенню вартості пенсійних активів, розмір винагороди компанії з управління активами необхідно поставити в залежність від темпів зростання загальних активів.

Таким чином, на першому етапі функціонування недержавних пенсійних фондів основним джерелом формування пенсійних активів є пенсійні внески роботодавців-юридичних осіб на користь своїх працівників, а основним напрямком їх використання є здійснення одноразових пенсійних виплат.

Для активізації діяльності НПФ на фінансовому ринку України, збільшення обсягів інвестування в економіку перш за все потрібно проводити роз'яснювальну роботу серед населення, особливо серед молоді, для залучення їх до участі в системі недержавного пенсійного забезпечення, адже неабияке значення для виконання недержавними пенсійними фондами функцій інституціонального інвестора має вікова структура їх учасників.

Висновки і подальші дослідження.

На основі проведеного аналізу існуючих форм та методів державного впливу на функціонування НПФ встановлено, що механізм адміністративно-правового регулювання діяльності НПФ охоплює собою цілісний комплекс адміністративно-правових засобів, які спрямовані на врегулювання відносин у сфері недержавного пенсійного забезпечення та охорони й задоволення інтересів фізичних і юридичних осіб-вкладників суб'єктами публічного адміністрування – державними органами контролю та нагляду.

Державний контроль і нагляд в сфері НПЗ спрямований на захист інтересів вкладників, а отже, і створення прозорості фінансової системи. За даних умов при подальшому дослідженні автором буде звернено увагу на розширення кола повноважень Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг щодо застосування санкцій до НПФ, КУА, адміністраторів, банків-зберігачів – порушників законодавства в сфері НПЗ.

Використана література

1. Мельник О.М. Реформування пенсійного забезпечення в Україні / О.М. Мельник // Фінанси України. – 2002. – № 2. – С. 49.
2. Річні звіти ПФТС за 1996-2008 рр. – Режим доступу : [//www.pfts.com/uk/yearly-reports](http://www.pfts.com/uk/yearly-reports)

3. Employee Retirement Income Security Act (ERISA). – Режим доступу : [//www.en.academic.ru](http://www.en.academic.ru)
4. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг. Закон України. – Режим доступу : [//www.ssmc.gov.ua](http://www.ssmc.gov.ua)
5. Баланюк Л.Л. Недержавне пенсійне забезпечення як інструмент утворення тіньових активів // Науковий вісник Національної академії ДПС України. – 2005. – № 4(31). – С. 234-241.
6. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 09.07.03 р. №1057-IV. – Режим доступу : [//www.gdo.kiev.ua](http://www.gdo.kiev.ua)
7. Про Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України : Указ Президента України від 11.12.02 р. № 1153/2002. – Режим доступу : [//www.liga.kiev.ua](http://www.liga.kiev.ua)
8. Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09.07.03 р. № 1058-IV. – Режим доступу : [//www.zakon.rada.gov.ua](http://www.zakon.rada.gov.ua)
9. Про затвердження Ліцензійних умов провадження діяльності з адміністрування недержавних пенсійних фондів : Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 13.11.03 р. № 18. – Режим доступу : [//www.zakon.rada.gov.ua](http://www.zakon.rada.gov.ua)
10. Про затвердження Положення про реєстрацію статуту недержавного пенсійного фонду та пенсійних схем : Розпорядження Держфінпослуг від 17.08.04 р. № 2080. – Режим доступу : [//www.sta.gov.ua](http://www.sta.gov.ua)
11. Про затвердження кваліфікаційних вимог до членів рад недержавних пенсійних фондів та фахівців з питань адміністрування недержавних пенсійних фондів : Розпорядження Держфінпослуг від 27.11.03 р. № 137. – Режим доступу : [//www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)
12. Про затвердження Порядку погодження Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України членів ради недержавного пенсійного фонду : Розпорядження Держфінпослуг від 18.12.03 р. № 169. – Режим доступу : [//www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)
13. Про інформацію : Закон України від 02.10.92 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 48. – Ст. 650.
14. Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи: Закон України від 08.07.11 р. № 3668-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2012. – № 12-13.
15. Порядок обчислення та обліку прибутку (збитку) від інвестування активів недержавного пенсійного фонду : Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг від 29.12.03 р. № 187. – Режим доступу : [//www.uaravno.net](http://www.uaravno.net)

~~~~~ * * * ~~~~~